

MEHMET ERÖZ'ÜN METODOLOJİSİ ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA

Yrd. Doç. Dr. Ensar YILMAZ*

Öz

Metodoloji konusu sosyolojinin en önemli konularından ve tartışma alanlarından biridir. Aynı zamanda sosyal bilim alanında faaliyet gösteren bilim adamlarının çalışmalarına bilimsellik kazandıran temel özelliklerden de birisini oluşturur. Türk toplumu üzerine birçok çalışma yapmış olan Prof. Dr. Mehmet Eröz'ün metodolojisi üzerine yapılmış bu çalışmayla sosyolojideki yöntem tartışmalarına kısaca değinilirken Eröz'ün çalışmalarına bilimsellik kazandıran yöntemi de tespit etmek amaçlanmıştır. Eröz'ün toplumsal olayları "Çatışmacı Yöntem"le izah etmek isteyenlere karşı getirdiği eleştiriler ilk bakışta onu "Yapısal-Fonksiyonel Yaklaşım"ı benimseyenlerin kategorisinde gösteriyorsa da Eröz ile bu yaklaşımı benimseyenler arasında da çok önemli, temel bir fark vardır. O da Eröz'ün tarihe ve tarihsel birikimin o topluma kazandırdıklarını ön plana çıkarma yaklaşımıdır.

Anahtar kelimeler: Kuram, Metod, Teknik, Metodoloji, Mehmet Eröz.

Abstract

A Study On The Methodology Of Mehmet Eröz

Methodology is one of the most important topics and fields of discussion in sociology. It also comprises one of the fundamental features that attribute a scientific identity to the studies of all scientists that work in the field of social sciences. With this study focusing on the methodology of Prof. Dr. Mehmet Eröz, who has conducted extensive studies on the

* Bartın Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, ensar43@gmail.com

Turkish society so far, the aim is to acquire brief information on the debates on the methods of sociology and to understand the method that attributes a scientific identity to Eröz's work. Even though Eröz's critical approach towards the scientists who try to explain the social occurrences with "Conflict Theory" make him appear to be one who follows the "Structural-Functional Approach"; there is still a grand difference between Eröz and the followers of the latter approach. This difference is one aspect of the approach of Eröz, which focuses on the history and aims to uncover the gains of the society in question from historical background.

Key words: Theory, Method, Technique, Methodology, Mehmet Eröz.

Giriş

Amiran Kurtkan Bilgiseven, Mehmet Eröz'ü "*Türkiye'de sosyal bütünleşme ile ilgili ve bütünleşmemizi tehdit eden her türlü meseleyle alakalı konularda akla gelen ve eserleri kaynak gösterilmeye layık görülen ilk isimlerden biri, muhakkak ki Prof. Dr. Mehmet Eröz ismidir*"¹ diye tanıtmaktadır.

Ziya Gökalp'in "*ırkça Türk olmadığı halde, terbiye ve kültürce Türk olanları bizden sayacağız*" hükmünü aynen benimseyen Eröz'ün², Milliyetçilik ana fikri etrafından toplanabilecek kitaplarında ve makalelerinde evvela Türk Milleti'nin ve Türk Milliyetçiliğinin çeşitli özelliklerinin izah edildiği³ görülür.

Sosyal bilimlerin on dokuzuncu yüzyılda ortaya çıkan toplumsal sorunlara çözüm arama sürecinde çeşitlendiği ve bu süreçte ele alınan meselelerde kaçınılmaz olarak bir metodun kullanıldığı mütearife haline gelmiş bir bilgidir. Bu bağlamda Eröz'ün de içinde yaşadığı toplumun sorunlarına karşı gösterdiği insani ve bilimsel duyarlılık Eröz'ü Türk toplumunun meselelerini bilimsel açıdan ele almaya yöneltmiştir. Bütün sosyal bilimciler gibi Eröz de incelediği sosyolojik konuları belli bir metoda göre ele almış, çeşitli teknikler kullanmıştır.

Eröz, Türk toplumunda, bugün de hâlâ önemini koruyan çok önemli konuları kendisine inceleme alanı olarak seçmiştir. Eröz'ün Türk toplumunun meseleleri üzerine yapmış olduğu araştırmaların önemi yanında, kullandığı metodoloji de Türk toplumunun sorunlarını ele almak isteyen sosyal bilimcilere örnek teşkil etmesi açısından ayrı bir öneme sahiptir.

Yöntem ve araştırma teknikleri arasındaki ilişkiler konusunda daha çok yöntem denildiğinde soyut bir tutumdan veya modelden bahsedilirken yöntemi somutlaştırmanın araştırma teknikleri olduğu ifade edilmektedir. Bir diğer ifadeyle araştırma teknikleri somut araçlardır. Örne-

¹ Prof. Dr. Amiran Kurtkan Bilgiseven, *Prof. Dr. Mehmet Eröz'e Göre Etnik ve Dini Bölücülük*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayını, İstanbul, 1991, s. 3.

² Prof. Dr. Amiran Kurtkan Bilgiseven, *aynı eser*, s. 9.

³ Prof. Dr. Amiran Kurtkan Bilgiseven, *aynı eser*, s. 7.

ğin, istatistik, anket, grafik, monografi, örnekleme; hep bunlar, araştırma teknikleri olarak somut işlemlerdir⁴.

Mehmet Eröz'ün metodolojisi üzerine yaptığımız bu çalışma; çalışmayla ilgili genle bilgilerin verildiği ve çalışmanın sınırlarının çizildiği Giriş, Eröz'ün, çok kısa da olsa hayatı ve eserleriyle ilgili bilgi verilen birinci bölüm, çalışmanın temel kavramlarıyla ilgili olan ikinci bölüm ve Eröz'ün eserlerinden hareketle sosyal olayları veya olguları ele alırken kullanmış olduğu yöntem, kuram, model-yaklaşım, yani metodolojisinin tespitine çalıştığımız üçüncü bölümden sonra da sonuç kısmında ulaştığımız sonuçların bir değerlendirme olarak sunulmasından oluşmaktadır.

1. Hayatı ve Çalışmaları

Eröz'ün *Eski Türk Dini ve Alevilik-Bektaşilik*⁵ adlı eserinin arka kapığında hayatı ve çalışmalarıyla ilgili şu bilgiler verilmektedir:

*“Prof. Dr. Mehmet Eröz, 1930 yılında Söke’de doğdu. İlk ve orta tahsilini Söke ve Aydın’da yapan Eröz, yüksek tahsilini de İstanbul’da tamamladı. Askerlik görevini bitirdikten sonra İstanbul Üniversitesi İşletme İktisadi Enstitüsü’ne giren Eröz, 1958 yılında bu enstitüden sertifika aldı. Daha sonra özel teşebbüste çalıştı. Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.’de müfettiş muavinliği yaptı. 1961 yılında İ.Ü. İktisat Fakültesi’ne asistan olarak giren Mehmet Eröz, 1965 yılında **Yörüklerin İktisadi ve İctimai Teşkilatı** isimli tezini vererek doktor oldu. Evli ve iki çocuk babası olan Eröz, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi’nde öğretim üyeliği yapmaktaydı. Eröz, 20 Haziran 1986 tarihinde vefat etmiştir.”*

Mehmet Eröz'ün yayınlanmış eserleri ise şunlardır:

İktisat Sosyolojisine Başlangıç, İstanbul, 1973.

Doğu Anadolu Hakkında, Ankara, 1973.

Türkiye’de Alevilik Bektaşilik, İstanbul, 1977.

Türk Kültürü Araştırmaları, İstanbul, 1977.

Doğu Anadolu’nun Türklüğü, İstanbul, 1982.

Milli Kültürümüz ve Meselelerimiz, İstanbul, 1983.

Hıristiyanlaşan Türkler, İstanbul, 1983.

Türk Milleti ve Türk Milliyetçiliği, İstanbul, 1984.

Türk Ailesi, İstanbul.

Eröz'ün ayrıca Türk Kültürü, Töre, İş ve Düşünce, Cem, Milli Işık, Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, Belgelerle Türk Tarihi ve Doğu Türkistan'ın Sesi gibi dergi ve gazetelerde çok sayıda yazı, araştırma ve makalesi vardır.

⁴ Prof. Dr. Doğan Ergun, *Yöntemi Bulmak-Türkiye’de Toplumsal Bilimlerin Bunalımı*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1993, s. 13.

⁵ Prof. Dr. Mehmet Eröz, *Eski Türk Dini ve Alevilik-Bektaşilik*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayını, İstanbul, 1992.

2. Çalışmanın Temel Kavramları

2.1. Metod (Yöntem) - Teknik

Yöntem konusu sosyolojinin temel sorunlarından birisini oluşturmuştur⁶. Türkiye’de gerek toplumsal bilimlerin, gerekse sosyolojinin yöntem sorunu son derece karmaşık bir biçimde tartışılmıştır. Hâlâ da bu konuda bir görüş birliğinden söz edilemez. Gün geçtikçe tartışmaların bir görüş birliğine ulaşması beklenirken daha da karmaşıklaşması söz konusudur. Bununla birlikte sosyolojinin gelişmesi açısından en azından, yöntem konusunda bir asgari müşterekte buluşma, en azından kavramlar ve terimler üzerinde bir uzlaşmanın gerçekleşmesi de gerekmektedir.

Fakat sosyal bilimler sahasında metodoloji, ölçmenin ne demek olduğu meselesinin dahi, felsefi düşüncelere ve münakaşalara yol açacak kadar derinlik kazanabildiği bir sahadır⁷.

Öyle ki Ergun;

“Yöntemi bulmaya çalışmak, felsefeyle başlar; felsefe bilgileriyle, felsefe bilmekle başlar. Çünkü felsefenin ya da bazı temel gerçeklerin, insan bilimlerinin kendi temelinde ve özellikle yöntemlerinde bulunmaları kanısı, aslında, felsefe bilgileri olmadan, bilimsel yöntem ve yöntemlerin bulunamayacağını vurgulamak için dile getirilir. Tümevarıma felsefi inancı olan araştırmacılar, deneysel yöntemden, gözlemden/görgüçlükten-ampirizmden yararlanmak isterler. Tümdengelim felsefi inancı olanlar, diyalektik yöntemden yararlanmak isterler”⁸

demektedir.

Ozankaya, Toplumbilim Sözlüğü isimli çalışmasında konuyla ilgili kavramları şöyle tanımlamaktadır; yöntem, “*inceleme konusunun anlaksal düzeyde çoğaltımını yapmaya dayalı dizgesel, düzenli bilgi edinme yolu*”, yöntembilim (metodoloji) ise, “*1- Bilimsel bilgi elde etmenin ve dünyayı değiştirmenin yöntemlerini inceleyen bilgi dalı. 2- Belli bir bilimin kullandığı inceleme yöntemlerinin toplamı*”⁹.

Bilgiseven’e göre ise “*metod*” kelimesi, araştırma yolu ile bulunup ortaya konabilecek somut sebep-netice ilişkilerini ve (mümkün olduğu hallerde) bu ilişkilerin temelinde yer alan soyut ilmi kanunları tespit edebilmek için izlenmesi gereken yol anlamına gelmektedir¹⁰.

⁶ Prof. Dr. Baykan Sezer, *Sosyolojide Yöntem Tartışmaları*, Sümer Kitabevi, İstanbul, 1993, s. 15.

⁷ Prof. Dr. Amiran Kurtkan Bilgiseven, *Sosyal İlimler Metodolojisi*, Filiz Kitabevi, 3. Baskı, İstanbul, 1989, s. 2.

⁸ Prof. Dr. Doğan Ergun, *aynu eser*, s. 10-12.

⁹ Prof. Dr. Özer Ozankaya, *Toplumbilim Terimleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları: 415, Ankara, 1975, s. 118.

¹⁰ Prof. Dr. Amiran Kurtkan Bilgiseven, *aynu eser*, s. 3.

Aslında her düşünsel etkinlik, her bilgi toplama çabası ister istemez bir yöntem seçimine bağlıdır. Hangi konunun araştırılacağı hatta hangi alanda düşünce üretileceği bile bir ölçüde yöntembilimin ilgilendiği alanlardır. Çok uzun süre siyasal ve ideolojik baskıya konu olmuş bulunan Türk toplumbilimi ve Türk toplumbilimcileri, yöntem sorununun, model ve kuram seçmeye ilişkin özgürlüklerinden yararlanamadılar. Böylece makro düzeyde yöntem sorunu adeta bir tabu oldu. Bu duruma bir tepki olarak hemen hemen bütün yöntem tartışmalarının mikro düzeye taşınması biçiminde bir sonuç ortaya çıktı. Böylece anket yöntemi, istatistik yöntemi gibi toplumbilim terminolojisi açısından hem eksik hem de yanlış birtakım kavram ve terimler gelişti. Oysa bilgi üretimine dönük yöntemin, yani bilimsel yöntemin tek olduğu ileri sürülmekteydi. Bu da pozitif bilimlerin deneysel yöntemiydi. Sosyoloji de pozitif bir bilim olduğu için, o da bilgi üretmek için gözlem, varsayım, deney, genelleme aşamalarından geçen bu tümevarımcı yöntemi kullanacaktı, kullanmak zorundaydı¹¹.

Bununla birlikte günümüzde bütün sosyal bilimlerde ve sosyolojide bilgi toplama işleminde ve toplanan bilgilerin değerlendirilmesinde istatistikler giderek daha çok kullanılmaya başlandı. Çalışmalarda matematiğin kullanılması objektifliğin bir göstergesi olarak sunulurken aynı zamanda bir yöntem, model olabilme iddiasını da içinde taşımaktaydı. Bu durumu eleştiren Sezer,

“Matematiğin sosyoloji araştırma ve değerlendirmelerinde gitgide önem kazanması hiçbir biçimde yeni bir sosyoloji anlayışının ve olayların yeni bir açıklanması yönteminin gelişmesine yol açmamıştır. Matematiğin sosyolojide yaygın biçimde kullanılması, ne denli yararlı olursa olsun, çeşitli sosyoloji anlayışlarının emrinde bir teknik olmaktan öteye gidememiştir. Matematiğin tartışmazlığından yararlanıp sosyolojide yöntem konusunda sorunları aşmak olanağı bulunmamaktadır”¹²

demektedir.

Diğer yandan bugün için üzerinde oy birliği sağlanmış tek bir sosyoloji yönteminden söz etme olanağı bulunmamaktadır. Çeşitli sosyoloji anlayışlarına bağlı olarak değişik ve farklı sosyoloji yöntemlerinin bulunması da artık doğal sayılmaktadır¹³.

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı gibi bilimsel bilgi edinme sürecini yöntem olarak tanımlamaktayız. Bu da pozitif bilimlerde tümevarım yöntemi olarak ileri sürülmektedir. Özetle söylemek gerekirse amaca götürülen yol yöntem, hedeflere ulaşmak için kullanılacak araçlar tekniktir¹⁴.

¹¹ Orhan Hançerlioğlu, *Toplumbilim Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993, s. 450.

¹² Prof. Dr. Baykan Sezer, *aynı eser*, s. 11-12.

¹³ Prof. Dr. Baykan Sezer, *aynı eser*, s. 11.

¹⁴ Prof. Dr. Birsan Gökçe, *Toplumsal Bilimlerde Araştırma*, Savaş Yayınları, Ankara, 1992, s. 40.

Biz bu çalışmamızda makro düzeyde bir metodolojik araştırma yaptığımız için Eröz'ün hedeflere ulaşmak için kullandığı araçları, yani tekniğini çalışma alanımızın dışında tutuyoruz.

2.2. Kuram ve Model - Yaklaşım

Bilim adamı her araştırmada öncelikle belirli bir kurama dayalı bir model seçer. Her modelin de bir yaklaşımı vardır¹⁵. Bir toplumbilimci, ister saha araştırması yapsın, ister salt zihinsel düzeyde düşünce üretsin, iki aşamada metodolojik sorunla karşılaşacaktır. Birinci aşama kuram ve model aşaması, bir başka deyişle makro aşamadır¹⁶. İkinci aşama ise mikro aşamadır. Bir diğer deyişle kullanacağı araçların neler olacağıyla ilgilidir. Birinci aşamadaki yaklaşım, kuram ve model açısından ortaya çıkan metodolojik sorun aslında bilimsel olduğu kadar, yaşam görüşü, yani ideoloji ile de ilgili bir sorundur¹⁷.

Model, toplumsal gerçekleri açıklamakta kullanılan, aralarındaki sistematik bağlantı nedeniyle bütünlük oluşturan, çevreden soyutlanmış ilkelere ve kurallara bütündür, diye tanımlanmaktadır. Sosyolojide yaygın olarak kullanılan altı model kabul edilir. Bunlar:

1. Evrimci Model, 2. Organizmacı Model, 3. Denge Modeli, 4. Çatışma Modeli, 5. Fiziksel Modeli, 6. İstatiksel Model¹⁸.

Yaklaşım ise araştırmacının, incelediği konuya bakış açısını ortaya koymaktadır. Başka bir deyişle toplumsal gerçekleri belirli bir model çerçevesinde ele alıp incelemektir. Yaklaşımlar da şu başlıklar altında toplanmaktadır:

1. Evrimci Yaklaşım, 2. Organizmacı Yaklaşım, 3. Diyalektik Yaklaşım, 4. Yapısal-Fonksiyonel Yaklaşım, 5. Çatışmacı Yaklaşım¹⁹.

Bu model ve yaklaşımları tek tek açıklamak bu çalışmanın sınırlarını aşmaktadır; ancak yeri geldiğinde, konumuzla ilgili bulduğumuz model ve yaklaşımlar hakkında kısa da olsa bilgi vermek gerekecektir.

3. Eröz ve Metodolojisi

Eröz'ün *Atatürk-Milliyetçilik-Doğu Anadolu*²⁰ adlı eserinde, Eröz için "Prof. Dr. Mehmet Eröz, Türk kültür âlemindeki birlik ve beraberlik ve beraberliğin kurulması gayesini, hayatının ana hedefi olarak tesbit etmiş ve bu hedefe varılması için çeşitli eserler vermiş olan değerli bir ilim adamıydı"²¹ denilmektedir.

¹⁵ Prof. Dr. Birsen Gökçe, *aynu eser*, s. 41.

¹⁶ Orhan Hançerlioğlu, *aynu eser*, s. 451.

¹⁷ Orhan Hançerlioğlu, *aynu eser*, s. 451.

¹⁸ Prof. Dr. Emre Kongar, *Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1994; ayrıca Prof. Dr. Birsen Gökçe, *aynu eser*, s. 41-42.

¹⁹ Prof. Dr. Birsen Gökçe, *aynu eser*, s. 41-42; Prof. Dr. Emre Kongar, *aynu eser*.

²⁰ Prof. Dr. Mehmet Eröz, *Atatürk-Milliyetçilik-Doğu Anadolu*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayını, İstanbul, 1987.

²¹ Prof. Dr. Mehmet Eröz, *aynu eser*, önsöz.

Eröz, *Milli Kültürümüz ve Meselelerimiz*²² adlı eserinde de zararlı ideolojilerden bahsederek bunları temizlemek gerektiğine değiniyor ve milli kültürümüzü tanıyan bir neslin ülkenin geleceği için faydalı olacağını söylüyor.

Eröz, yazmış olduğu eserlerle bir Türk milliyetçisi olduğunu ortaya koymakta, millet ve milliyetçilik arasında fark olduğunu, milliyetin milletin nüvesi olduğunu ve millet anlayışının da ırki bir zümre olmadığını belirtmektedir²³. Milletin coğrafi, ırki, iktisadi bir zümre olmayıp kültürel bir zümre olduğunu söyleyen Eröz, tarihi ve sosyal proses içinde, aynı kültürün terbiyesini alan insanların meydana getirdiği birliğe “millet” denir, demektedir²⁴. Bu millet tanımına paralel olarak Eröz'ün yapmış olduğu milliyetçilik tanımı ise şöyledir:

“...bu milliyetçilik, şoven ve tecavüzi milliyetçilik değildir... bu milliyetçilik, akli, mantıki, hürriyetçi, barışçı, demokratik, diğer milletleri eşit sayan, sosyolojik, psikolojik esaslara dayalı yani sadece bir bağlılık ve mensubiyet şuuru isteyen milliyetçiliktir... bu milliyetçilik aynı zamanda birleştirici ve bütünleştirici bir milliyetçiliktir...”²⁵.

Kuramsal açıdan bakıldığında, Eröz için özetle şunlar söylenebilir: Bir toplumda sosyal çalkantılarla, bunalımlarla veya rahatsızlıklarla karşılaşmamak için, yani sağlıklı ve dengeli bir toplum için her toplumun kendi milli kültürünü belli bir tarih çizgisi üzerinde toplumu oluşturan fertlere aktarmak, onlara özümsetmek gerekir. Eröz'e göre Türk toplumu için bu milli kültürün köklerini ise Orta Asya'dan başlatmak gerekir²⁶.

Eröz'ün Orta Asya vurgusu bir ırk vurgusundan ziyade tarihsel bir süreklilik içinde ele alınması gereken kültürel bir sürecin başlangıcı olarak görülmektedir. Eröz bu anlayışını;

“Köylerimizde, Alevi, Sünni Türkmen aşiretleri arasında, Yörüklerde, milli kültürümüzün en saf ve kıymetli şekillerini, ham madde, yarı mamul ve mamul halinde bulabiliriz. Böyle bir araştırmada Kars ile Edirne arasında kalmak bizi kısır neticelere ulaştıracaktır. Kültürün bütünlüğü ve mekânı kesintisiz şekilde, onu bütün olarak ele almamız gerektirmektedir. Yani zaman içinde, Türk kültürü araştırmalarına ne yalnız Cumhuriyetle, ne Osmanlı Devleti'nin kuruluşu ile ne de Selçuklularla Malazgirt'le başlayacağız. Milli kültürümüzün kökleri Hun Türkleri'ne dayanır ki bu da bin beş yüz, iki bin yıl öncesi demektir”²⁷

diye ifade etmektedir.

²² Prof. Dr. Mehmet Eröz, *Milli Kültürümüz ve Meselelerimiz*, Doğu Yayınları, İstanbul, 1982.

²³ Prof. Dr. Mehmet Eröz, *Atatürk-Milliyetçilik-Doğu Anadolu*, s. 64-66.

²⁴ Prof. Dr. Mehmet Eröz, *aynı eser*, s. 11.

²⁵ Prof. Dr. Mehmet Eröz, *aynı eser*, s. 67.

²⁶ Prof. Dr. Mehmet Eröz, *aynı eser*, s. 65.

²⁷ Prof. Dr. Mehmet Eröz, *aynı eser*, s. 99-100.

Çalışmamızın ikinci bölümünde, sosyolojide genelde altı modelin kullanıldığından bahsetmiştik. Toplumları tarihi açıdan alıp inceleyen ve bütün insanlık tarihinin gelişim kanunları üzerinde odaklaşan modellerde, genellikle Evrimci, Organizmacı ve Diyalektik yaklaşım biçimlerinin kullanıldığını görmekteyiz²⁸.

Eröz de incelemelerini tarihi açıdan yapmakta; fakat bu incelemeler dünyadaki bütün toplumları kuşatıcı, insanlık tarihi açısından olmaktan ziyade sadece Türk toplumu olmakta ve insanlık tarihinin gelişim kanunları üzerinde odaklaşmak gibi bir özellik göstermemektedir.

Dolayısıyla insanlık tarihini açıklamaktan çok belli bir toplumu kendine inceleme konusu yapan modellerde karşımıza yapısal-fonksiyonel ve çatışmacı yaklaşımlar çıkmaktadır. Fonksiyonalistlere göre, sosyolojik olgular ya da bir toplumsal yaşantının bütün öğeleri, bütün boyutları işlevsel (fonksiyonel) çözümlenme ile anlaşılır. Çünkü fonksiyonalistlerin gözünde toplum bir görevler bütünüdür²⁹.

Toplumunu açıklamak için toplumu bir sistem tarzında bütünleşmiş bir birlik gibi tasarlayan fonksiyonalistler, yeni bir sosyolojik çözümlenme yolu olarak, toplumu, daha doğrusu toplumun örgütlenmesini ve işleyişini toplumun evriminin belirli bir anında ele almışlardır. Böylece fonksiyonalizm, bir bakıma tarihi göz ardı etmiştir³⁰.

Yine yapısalcılar da toplumu bir bütün olarak görmüş ve bir bütünüün öğelerini birleştiren bağların biçimini ve niteliğini ve özellikle bu bütünüün kuruluşunu hazırlayan, yöneten başlıca ilkeyi, anlamı aramışlardır. Onlar da toplumun tarihi birikimini inceleme dışı bırakmışlardır³¹.

Oysa Eröz Türk toplumunu tarihi açıdan ele alıp daha çok toplumun işleyiş ve değişme konularını incelemektedir. Bununla birlikte Eröz'ün monist bir görüşe sahip olmadığını, herhangi bir sosyal olay veya olgunun tek faktörle açıklanamayacağını bu sosyal olay veya olguları etkileyen birden çok faktörün bulunduğu görüşünde olduğunu görmekteyiz. Şimdi bu söylediklerimizi Eröz'ün eserlerinden yapmış olduğumuz birkaç alıntıyla göstermeye çalışalım.

*“Millet denilen en büyük sosyal zümreyi birçok düşünür, tek faktörle açıklamaya çalışmıştır. Böyle bir sosyal, kültürel ve tabii gerçeği, tek bir faktörle izaha kalkmak, ilmi bir davranış olmaz”*³². Yine *Marxizm-Leninizm ve Tenkidi* adlı eserinde de Marks'ın orta sınıfların zamanla proleterleşeceği görüşünü eleştirirken *“orta sınıfın ortadan kalkmasının bir yığın tarihi, içtimai ve iktisa-*

²⁸ Prof. Dr. Birsen Gökçe, *aynı eser*, s. 42.

²⁹ Prof. Dr. Doğan Ergun, *100 Soruda Sosyoloji El Kitabı*, Gerçek Yayınevi, 5. Baskı, İstanbul, 1990, s. 80.

³⁰ Prof. Dr. Doğan Ergun, *aynı eser*, s. 81.

³¹ Prof. Dr. Doğan Ergun, *aynı eser*, s. 92.

³² Prof. Dr. Mehmet Eröz, *aynı eser*, s. 59.

di sebepleri vardır"³³, demektedir, aynı eserde mülkiyet için ise "Mülkiyet, istismanın değil, birçok tarihi, sosyal, psikolojik, hukuki, iktisadi faktörün eseri-dir"³⁴ demektedir. Görüldüğü gibi Eröz sosyal bir olay veya olgunun veya sosyal bir zümrenin oluşumunun tek bir faktörle açıklanamayacağını bunun ilmi bir davranış olmayacağını söylemektedir. Ayrıca "...bütüncül bir metodla meseleyi ele almak gerektiğini" de belirtmektedir³⁵.

Eröz'e göre, bir zümrenin, sınıfın veya tabakanın inhisarında olmaksızın bütün fertlerin refaha erdirilmeleri, milli gelirin adil paylaşılması ve fertlerin sosyal güvenliklerinin sağlanması, toplumculuk adı altında ifade edilebilir. Şu halde Türk toplumculuğu, Türk milliyetçiliği temeline oturan bir kavramdır ve bencil bir liberalizmle de ferdi ezen totaliter rejimlerin prensipleriyle de bağdaşmaz. Bundan ötürü, Eröz sosyal adalet prensiplerini sosyalist ve komünist rejimlerden öğrenmeye ihtiyacımız olmadığını belirtir³⁶. Eröz bu yaklaşımıyla aynı zamanda Batıdan aktarılmış mevcut kavramlarla Türk toplumunun meselelerinin ele alınamayacağını belirtmektedir. Eröz'e göre Türk toplumunun meseleleri Türk toplumunun kendi dinamizminden hareketle ele alınmalıdır.

Eröz, göre,

"Yirminci asır dünyasında, yeniden Büyük Türkiye haline geliş ve Türk Milleti haline varış vetiresinin hızlandırılması ve tamamlanması için milli kültür ve sosyal yapı incelemelerinin, ilmi esaslara oturtulması gerekir. İncelmiş ve süzölmüş bir kültürün ortaya çıkarılması ve işlenmesi her şeyden önce o kültürü yaşayan milletin tanınmasına bağlıdır. Türk kültürünün kaynaklarını tarihimizin derinliklerinde ve bugünkü Türk cemaatlerinde bulabiliriz. Böyle bir hareket, halkı boş bir levha, pasif bir hammadde gibi görmeyecek, kuvvetini içtimai bir şuur altından alacak"³⁷.

Eröz'ün "içtimai bir şuurdan" bahsettiğini görmekteyiz. Bu ifade ilk anda akla, sosyal olayları kolektif bilinçle ve determinal bir biçimde açıklayan sosyoloji okullarını getirmektedir. Oysa Eröz sosyal olaylar veya olgular arasında tek taraflı bir ilişkiyi de ilmi bulmaz. Örneğin;

"Bir milletin ekonomisi, o milletin yaşadığı ülkenin, yer altı ve yer üstü kaynaklarına, nüfusuna ve nüfusunun niteliklerine, bilgi birikimine, siyasi ve kültürel sistemine bağlıdır. Öte yandan ekonomi de onlara tesirli olur. Böylece karşılıklı bir tesir görülür. Tek taraflı bir tesir iddiasında bulunmak doğru değildir, böyle bir iddia ilmi olamaz"³⁸

³³ Prof. Dr. Mehmet Eröz, *Marxizm-Leninizm ve Tenkidi*, İrfan Yayınları, İstanbul, 1978, s. 99.

³⁴ Prof. Dr. Mehmet Eröz, *aynı eser*, 114.

³⁵ Prof. Dr. Mehmet Eröz, *Atatürk-Milliyetçilik-Doğu Anadolu*, s. 60.

³⁶ Prof. Dr. Amiran Kurtkan Bilgiseven, *Prof. Dr. Mehmet Eröz'e Göre Etnik ve Dini Bölücülük*, s. 10.

³⁷ Prof. Dr. Mehmet Eröz, *aynı eser*, s. 99.

³⁸ Prof. Dr. Mehmet Eröz, *aynı eser*, s. 81.

der. Yine bu konuda “sosyal yapılar mevcut kültüre göre şekillenirken, kültür de içinde bulunduğu sosyal yapılardan tesirler alır”³⁹ demektedir. Görüldüğü gibi Eröz’e göre sosyal olay veya olgular arasındaki ilişki determinel (sebeup-sonuç), yani tek yönlü bir ilişki olmayıp fonksiyonel, yani karşılıklı etkileşim ilişkisidir.

Yapısal-fonksiyonel yaklaşıma göre toplum, birbirine bağlı öğelerden oluşur. Her öğenin toplumun fonksiyonlarını yerine getirmede belirli bir görevi vardır. Toplumun hayati fonksiyonlarını gerçekleştiren maddi ve manevi öğeler, düşünce ve inançlar “dengeli” bir bütün oluşturarak düzenli bir işlerlik sağlar⁴⁰. Dolayısıyla yapısal-fonksiyonel yaklaşımın Denge Modeliyle de örtüştüğü söylenebilir.

“Fert ile cemiyet bir arada düşünülmalıdır, ne Psikolojizm ne de Sosyolojizm. İnsan, madde ile mananın beden ile ruhun, bunlarla cemiyetin bir sentezidir. Karşılıklı sonsuz bir alışveriş vardır”⁴¹ diyen Eröz, toplumu bireysel bilinç yoluyla açıklayan görüşlerle, sadece kolektif bilinçle açıklayan görüşlere katılmadığını, toplumu bütüncül bir metodla ve sosyal olay/olgu veya kurumlar arasındaki ilişkinin de fonksiyonel bir ilişkiyi göz önünde bulundurarak ele alınmasını işaret etmekten başka, insan ve toplumun maddi ve manevi öğeleri, düşünce ve inançları ile dengeli bir sentez oluşturduğuna da işaret etmektedir.

Eröz sadece Psikolojizm ve Sosyolojizm’e değil diyalektik görüşe, dolayısıyla Çatışmacı Model’e de katılmadığını açıkça belirtir. *Marxizm-Leninizm ve Tenkidi* adlı eserinde Hegel diyalektiği hakkında bilgi verirken,

“Eski Türk felsefesinde diyalektik karşılığı olarak ‘cedel’ kelimesi kullanılırdı ve Aristo’da görülen bu mefhum, Farabi vasıtasıyla mantık eserlerine girmişti. Aristo’da diyalektik, adi münakaşa sanatı denen iptidai bir mantık derecesidir. Hiçbir şeyi ispat etmeye yaramaz. Farabi’ye göre ise cedel, müsavî deliller arasında tercih yapmadan ibaret bir münasebettir ki, onunla ilim ve metafizik kurulamaz. Cedel ancak bazı kelimeler tarafından kullanılmış ve hiçbir zaman makbul sayılmamıştır”⁴²

der.

Yukarıda değindiğimiz yapısal-fonksiyonel yaklaşım, toplumları tarihi açıdan ele alıp inceleyen ve insanlık tarihinin gelişim kanunları üzerinde odaklaşan modellerde kullanılan bir yaklaşım değil, toplumların münferit olarak işleyiş ve değişme kanunlarını inceleyen modellerde kullanılan bir yaklaşımdır. Bu bağlamda toplumsal bir kurum olarak eğitim ve dil konusu hakkında Eröz’ün söylediklerine bakarsak sağlıklı bir toplum

³⁹ Prof. Dr. Mehmet Eröz, *Millî Kültürümüz ve Meselelerimiz*, s. 17.

⁴⁰ Prof. Dr. Birsen Gökçe, *aynı eser*, s. 439.

⁴¹ Prof. Dr. Mehmet Eröz, *Atatürk-Milliyetçilik-Doğu Anadolu*, s. 2.

⁴² Prof. Dr. Mehmet Eröz, *Marxizm-Leninizm ve Tenkidi*, s. 22.

için yapılar arasındaki denge unsurunun ne kadar önemli olduğunu görürüz.

“Okulda verilen eğitim, ailede verilen eğitimi kötileyici mahiyette ise, o eğitimden hayır gelmez. Yeni yetişen çocuk çok zaman bu ikisinden de şüpheye düşer, şahsiyetinde bir ikilik ve kararsızlık meydana çıkar. Şüpheli, kötümser, yıkıcı ve hatta anarşist tipler yetişir. Bu hal o cemiyetin geleceği için büyük tehlike teşkil eder. Sosyal yapıların sağlıklı ve bütünlük içinde yaşamaları, onlara ait milli kültürün canlı kalmasına ve nesiller tarafından benimsenip kuşaktan kuşağa aktarılmasına bağlıdır. Bir nesil diğerini, oğul babasını inkâr eder, torun dedesinin dilinden anlamaz ise, o cemiyetin yıkılması işten değildir. Bu bakımdan verilen eğitimin, milli kültüre uygun olması ve kurumlar arasındaki ahengi bozmaması lazımdır...”⁴³.

Yine Eröz, sosyal sınıflar hakkındaki görüşlerini açıklarken bize kendi metodolojisiyle ilgili bilgi de vermektedir. *“...sınıf çatışması milletin çökmesine yol açar. Sınıflar arasındaki ahenk ve dayanışma, milli bünyenin, sosyal yapının sağlamlığına işarettir...”* der. Yine aynı konuda *“sınıf mücadelesinin yerini sınıflar ahengi, uyuşması alacak, dayanışma cemiyetin temeli olacaktır”⁴⁴* diyerek, toplumsal meselelere sosyal yapılar arasındaki denge açısından bakmak gerektiğini, dengenin bozulduğu yerde toplumsal meselelerin bir sorun olarak ortaya çıktığını söylemiş olmaktadır. Yani altı ısrarla çizilen husus toplumsal yapılar arasındaki dengedir.

Sonuç

Eröz, sosyal olay/olgu veya sosyal kurumlara mevcut işleyiş ve değişme noktasından bakmakta ve kendi kuramına göre bunu temellendirmektedir. Bütün insanlık tarihinin gelişim kanunları üzerinde odaklaşmaması Mehmet Eröz'de evrensel sosyolojik genellemeler görmemizi güçleştirmektedir. Fakat yine de Türk toplumuyla ilgili meseleleri geniş bir tarihi perspektiften ele alarak toplumsal sorunlar üzerine yapmış olduğu genellemelerle karşılaşmaktayız. Bu nedenle Eröz'ü büyük boy kuramlar açısından bir tasnife tabi tutmak güç görünse de toplumsal meselelere bakışında kullanmış olduğu genellemelerden Denge Modeli'ne yakın olduğunu söyleyebiliriz.

Sadece bir toplum üzerinden çalışan orta boy kuramlar⁴⁵ açısından baktığımızda ise sosyal kurumlar ve yapılar arasında bir denge unsurunu araması açısından yapısal-fonksiyonel yaklaşıma uygun gözükmektedir. Ama yapısal-fonksiyonel yaklaşımda bir toplumu ele alırken sadece mevcut yapı-

⁴³ Prof. Dr. Mehmet Eröz, *aynu eser*, s. 94.

⁴⁴ Prof. Dr. Mehmet Eröz, *Milli Kültürümüz ve Meselelerimiz*, s. 94-98.

⁴⁵ Prof. Dr. Emre Kongar, *aynu eser*.

lar arasındaki ilişkinin ön plana çıkarılarak, toplumun tarihsel birikiminin dikkate alınmaması hususu Eröz'de görülmediği gibi tam aksi bir durum görülmektedir. Bu da Eröz'ün bir toplumsal meseleyi ele alırken o toplumun tarihi-kültürel özelliklerinin mutlaka göz önüne alınması gerektiği ve çözümlenmelerin bu tarihsel veriler üzerinden yapılması yaklaşımıdır. Bu özelliğiyle de Yapısalcılar ve Fonksiyonalistlerden ayrılmaktadır.

Son olarak şunu da belirtmek gerekir ki, Eröz eserlerinin büyük bir çoğunluğunu 1973-1983 yılları arasında verdiğinden bu dönemin kendine özgü koşullarının ve dönemin düşünce yapısının da dikkate alınması gerekir. Bu dönemde Eröz gibi bilim adamları, milli kültürün dışlandığı düşünce akımlarının çoğalmasında ve yaygınlaşmasından dolayı Türk kimliğinin ve milli kültürünün gelecek kuşaklara aktarılmasını kendilerinin öncelikli görevi gibi algılamış ve çalışmalarını bu yönde yoğunlaştırmışlardır. Güncel toplumsal sorunlarla çok içli dışlı olmak, düşünce alanında büyük akademik çalışmalara engel olmaktadır. Nitekim düşüncelerin toplumsal eyleme aşırı bağımlılığının bir kusur bile sayılabileceği, derinleştirilmiş düşüncenin ancak bu bağımlılıktan kurtulduğu oranda sağlıklı ürün verebileceği bazı sosyal bilimciler⁴⁶ tarafından da ifade edilmiştir.

Kaynakçalar

Bilgiseven, Amiran Kurtkan, (1989), *Sosyal İlimler Metodolojisi*, 3. Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul.

_____, Amiran Kurtkan, (1991), *Prof. Dr. Mehmet Eröz'e Göre Etnik ve Dini Bölücülük*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayını, İstanbul.

Ergun, Doğan, (1990), *100 Soruda Sosyoloji El Kitabı*, 5. Baskı, Gerçek Yayınevi, İst.

_____, Doğan, (1993), *Yöntemi Bulmak -Türkiye'de Toplumsal Bilimlerin Bunaltımı-* Gerçek Yayınevi, İstanbul.

Eröz, Mehmet, (1978), *Marxizm-Leninizm ve Tenkidi*, İrfan Yayınları, İstanbul.

_____, Mehmet, (1982), *Milli Kültürümüz ve Meselelerimiz*, Doğan Yayınları, İst.

_____, Mehmet, (1987), *Atatürk-Milliyetçilik-Doğu Anadolu*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayını, İstanbul.

_____, Mehmet, (1992), *Eski Türk Dini ve Alevilik-Bektaşilik*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayını, İstanbul.

Gökçe, Birsen, (1992), *Toplumsal Bilimlerde Araştırma*, Savaş Yayınları, Ankara.

Hançerlioğlu, Orhan, (1993), *Toplumbilim Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Kongar, Emre (1994), *Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği*, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Ozankaya, Özer, (1975), *Toplumbilim Terimleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları: 415, Ankara.

Sezer, Baykan, (1993), *Sosyolojide Yöntem Tartışmaları*, Sümer Kitabevi Yayınları, İst.

Ülken, Hilmi Ziya, (1992), *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, Ülken Yayınları, İst.

⁴⁶ Prof. Dr. Hilmi Ziya Ülken, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, Ülken Yayınları, İstanbul, 1992, s. 11.